

ПОСТМОДЕРНИ РИМ – империја будућности

Борис Над

28.10.2016.

Може ли империја у данашње доба ипак васкрснути у неком другом облику?

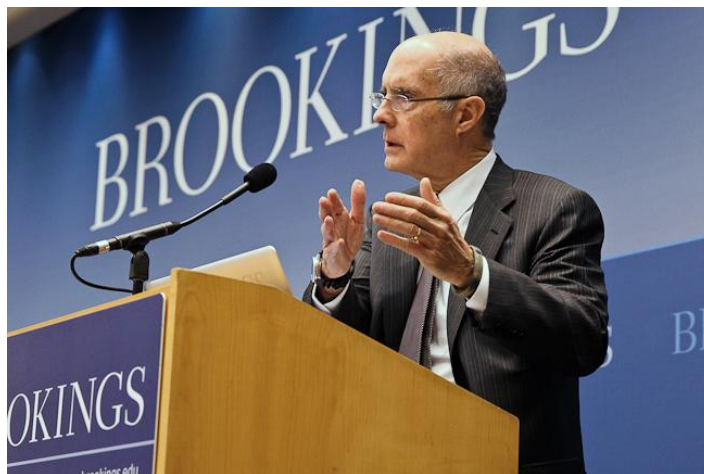
Од пре неког времена, „империја“ више није анахрона реч. Она је поново ушла у општу употребу, у речник масовних медија, чак и у случају да јој се придаје искључиво негативна конотација: „империја зла“, према Роналду Регану, „благонаклона империја“ Роберта Кејгана или „Империја“ у истоименом делу Мајкла Харта и Антонија Негрија. Осећа ли се у том повратку, како то сматра Александар Дугин, заиста дух предмодерне? Занимљиво је да је америчко политичко вођство, амерички либерални естаблишмент све доскора упорно одбијао да на САД примене термин „империја“; данас то више није случај.

АМЕРИКА КАО АНТИИМПЕРИЈА

Заменик америчког државног секретара Строб Талбот (у Клинтоновој администрацији) назвао је Америку „антиимперијом“, сматрајући саму идеју да су Сједињене Државе империја „гротескном, бизарном, смешном“.

Сасвим једноставно: „Амерички народ нема интереса да постане империјална сила“. Да ли је то заиста тако?

То је старо америчко либерално схватање, које одбацује идеју империје и идеју монархије као оличења апсолутног зла и тираније, супротстављајући јој демократију као врхунско добро.

У већ поменутом делу Негрија и Харта Империја је пародија истинске империје, њена наказна карикатура. Поменути аутори и својој књизи описују реалност савременог униполарног света, глобализованог Запада, који почива на осетљивој равнотежи центара моћи и са Америком као његовим упитним средиштем или заменом за њега. Ова „империја“ је заправо лишена средишта, будући да је у основи дехијерархизована и да има „мрежну структуру“. Таква „империја“ је само завршни стадиј капитализма – метастазирани капитализам или ултракапитализам, који има амбицију да се утврди као глобални поредак и у извесном смислу представља продужетак или плод модерне, наставак XX века.

УБИТИ ЦАРА (УБИТИ КРАЉА)

Јасно је да неспоразуме у оваквим расправама изазива сам појам империје. Значење самог појма и однос према њему се мења, зависно од историјског контекста.

Први светски рат означио је крај четири велике империје. Немачки Рајх и Турско царство су после крвавог метежа постале државе-нације; Аустроугарска се најпросто распала, и то на низ нових националних држава.

Судбина Руског царства је била другачија. Из Октобарске револуције ће се издићи Совјетски Савез као нова политичка творевина која није национална држава, већ има империјални карактер и размере: „Империју белих царева“, констатује 1943. немачки геополитичар Карл Хаусхофер, „сменила је империја црвених царева“. Међутим, већ у доба пре Првог светског рата идеја империје постаје анахрона или тешко разумљива савременицима. Њихова здања су, уз то, дотрајала. Подривају их, на првом месту, тежње за националним ослобођењем.

Под том маском на сцену ступа револуционарна и агресивна буржоазија. Још у освит Новог доба, са просветитељством, Европа се одрекла идеје империје, па и идеје монархије, да би се приклонила концепту републике и изборне демократије. Француска постаје узор који и други желе да следе. Кључни догађај Француске револуције није освајање Бастиље, него краљеубиство. То је прави револуционарни чин и коначни обрачун са старим поретком, који рестаурацију чини беспредметном.

Наравно, није увек било тако. Историју цивилизације, не само западне, обележила је управо идеја империје и покушаји да се оне реализују. Историју цивилизација можемо посматрати и као историју империја; њихове границе се каткад подударују. Александар Велики није једино војсковођа или краљ, него изнад свега император, који је, макар и накратко, ујединио Исток и Запад, Грчку и Персију. Рим, у лику Цезара и потоњих императора, понавља његов подухват, или настоји да то учини. Византија је била царство које је обухватало многа друга царства.

У називу Светог германско-римског царства истиче се уверење да је оно свето, да има сакрални смисао и значај. Ту упомоћ прискаче вера; свака империја је по свом карактеру не само мултирелигијска него и надрелигијска. Исто важи и за Руско царство. У лику његовог владара, руског цара, монголска аристократија ће препознати „Белог кана“. Свака империја се кристалише око сакралног принципа и искључиво око њега.

Припадност конкретној религији ту остаје споредна. Убиство цара (и царске породице) је чин који има превасходно симболички, а тек потом политички значај. Његова мета није појединац, него сам принцип. Отуда је разумљива Дантеова пасија: идеални политички оквир за његовог монарха је империја (а не краљевство). Једино империја оличава тријумф правде и доноси „најбоље од свега што је дано за наше блаженство“ – „свеопшти мир“ (Монархија, I,4).

ИМПЕРИЈА ДАНТЕА. САКРАЛНИ АУТОРИТЕТ.

Империја је за Дантеа не само отелотворење идеала мира и правде него и највише слободе, која штити од политичких застрањивања и тираније.

У „политичка застрањивања“, а то је посебно важно за наше доба, Данте убраја и демократију и олигархију: „Једино кад влада Монарх, људски род је себи, а не другоме сврха: само тад се, наиме, исправљају политичка застрањивања – то јест демократија, олигархија и тиранија што људски род воде у ропство, како је видљиво оному који их размотри, а владају краљеви, племићи које зову оптиматима и поборници слободе пука; а будући да Монарх највећма воли људе, како је већ додирнуто, жели их све добрима учинити: а то не може гдје се политички застрањује. Није, наиме, грађанин због конзула, нити је народ због краља, него су напротив конзули због грађана, а краљ због народа...“ (I, 12).

Ауторитет монарха (императора) је безусловно сакралан, будући да „Монарх свијета изравно проиходи од владара свемира, који је Бог“ (III, 15). Али, он не проиходи из цркве и њеног ауторитета, јер је монарх (император) сам по себи свештен: „Да, пак, углед цркве није узрок царског угледа, овако се доказује: оно, што не постојећи или не дјелујући другдје имаде своју моћ, није узрок те снаге; а када Црква није постојала или дјеловала, Царство је имало своју моћ: дакле, Црква није узрок моћи Царства, а према томе ни угледа, јер су његова моћ и углед исто“ (III, 12).

Овде се понавља стара расправа о првенству свештеног и краљевског ауторитета, свештенства и царства, односно симболичком супраништву Вепра и Медведа (Алан де Беноа). Идеално царство, за Дантеа, јесте Рим, а Римљанин, римски грађанин, узор врлине. „У Дантеовој визији“, закључује Драгош Калајић, „римска империја је не само први и општи историјски узор већ и доказ постваривости идеалне правде и одговарајућег мира, односно основаности нада у њихову обнову.“ Империја није само прошлост него и пројекат будућности.

Сакрална је, уосталом, и сама фигура императора.

Исто важи и за личност краља: он представља сам сакрални принцип.

Жозеф де Местр, огорчени противник револуције, тврди да „Бог ствара краљеве, и то дословно“. Сакралне су и династије, краљевске лозе, и управо на томе почива њихов легитимитет: „Он (Бог) одгаја краљевске лозе; усавршава их насред облака који прикрива њихово порекло. Оне се потом појављају овенчане славом и почастима; саме себе постављају – и то је највећи знак њиховог легитимитета. Као да се саме од себе уздижу, без силе, с једне стране, и без јасне одлуке, с друге.

То је нека врста величанствене мирноће коју није лако речима изразити.

Чини ми се да би легитимна узурпација била примерени израз (да није сувише смео) за тачно означавање те врсте порекла [доласка на власт оних] које време хита да освешта“ („Essai sur le principe générateur des constitutions politiques“).

ИМПЕРИЈА БЕЗ ИМПЕРАТОРА

Јасно је да нама данас, између осталог, недостају и психолошке претпоставке за монархију, па према томе и за царство. Идеје Дантеа или Жозефа де Местра више нису саме по себи разумљиве, па чак ни прихватљиве огромној већини становништва. Важи ли све наведено и за империју?

Прва препрека с којом се при том суочавамо јесте сама личност суверена (императора). Модерном менталитету је неприхватљива идеја сакралности суверена, појединца или неке владарске династије, а одбојна му је или несхватљива и идеја сакралности државе. Трговачка република не може бити сакрализована. Национална држава (а такве су државе настајале на развалинама империја током XIX и XX века) такође више није сакрална, она само имитира сакралност у својим ритуалима (химна, помпезне церемоније и пијетет који се указује њеним симболима).

Упркос томе, национална, па и националистичка држава остаје суштински секуларна и дубоко профана. С друге стране, постојеће монархије сведене су на испразну форму, на пуко преживљавање „историјских традиција“, чије је право значење изгубљено, лишених свог правог значења и смисла. Јасно је и зашто. Такве државе почивају на „уговору“ или на постојању нације, или на неком другом једнако апстрактном концепту, а не на живом сакралном ауторитету државе (империје), као што је то било још у Дантеово доба.

Може ли империја у данашње доба ипак васкрснути у неком другом облику? Да ли је могућа „империја без императора“? Односно, да ли је могућ политички модел чији би оквир био довољно еластичан да у себи помири читав низ супротности који раздваја његове делове, а да при том омогући довољан степен централизације или политичког јединства? Шта је уопште империја и има ли овај концепт неку актуелност у наше време?

У стриктно политиколошким и социолошким терминима, „империја је политичко-територијално устројство које спаја строги стратешки централизам (...) са широком аутономијом регионалних друштвено-политичких творевина које улазе у њен састав...“ (Александар Дугин, Четврта политичка теорија). Такво устројство има и своје, веома разнолико схваћено, позвање. Ни мање ни више од тога.

РАЈХ (ЦАРСТВО) И ВЕЛИКИ ПРОСТОР ПРЕМА КАРЛУ ШМИТУ

Карл Шмит је у предвечерје Другог светског рата (1939. године) написао рад под насловом *Поредак великог простора у правима народа и забрана интервенције просторно туђих снага*. Увод у појам рајх у правима народа.

Рајх је царство (империја). Појам „великог простора“, како у уводу наглашава аутор, не означава квантитет, његову физичку величину, него његов историјски, културни, па и сакрални (унутрашњи) садржај. „Простор“ овде такође није апстрактан: то су конкретни физички предели (планине, равнице, шуме, пустиње, реке...) који обликују историјску средину битисања појединих народа или раса. Велики простор је за Шмита политичка заједница континенталних размера, утемељена у наслеђу и традицији. Његов носилац су народи који га настањују. **Концепт „великог простора“ можемо изједначити са идејом империје (Das Reich, царство).**

Шмитова концепција „великог простора“ директно се супротставља идеји **Једног света (One World)** и „америчког столећа“. Један свет не може бити подељен на засебне ареале, будући да тежи једнообразности, униформности. Он је глобално тржиште и ништа више од тога. Треба подвући да су САД кроз Монроову доктрину још у првим деценијама XIX века (године 1823.) дефинисале сопствени „велики простор“ под паролем „Америка Американцима“, да би потом, после Првог светског рата, од њега одустале и прешле на универзалистичку теорију планетарног хегемонизма, коме је циљ да на читав свет прошири либералну демократију.

Током седамдесет година СССР је био управо такав „велики простор“, који је практично спроводио забрану мешања страних сила на сопственој територији. Совјетски Савез, требало би то нагласити, има сва обележја овако схваћене империје. Данас сличне претензије **показују Евроазијски савез** или **Народна Република Кина**. Националне државе, чак и величине једне Француске или Италије, више нису у стању да очувају свој суверенитет.

Оне су представљале политички оквир за прошли или претпрошли век, да би коначно постале анахроне. Отуда им се данас намеће императив интеграција, политичких, економских и војних, у целине континенталних размера, или статус колоније, империјске периферије. **Европска унија** је можда једна таква империјална структура у настајању. Међутим, уколико се не устроји као империја, за шта не показује вољу, она ће саму себе осудити на колонијални статус.

BENEVOLENT EMPIRE. ПОСТМОДЕРНИ РИМ

Требало би приметити да Америка има све особине овако схваћене империје, било да одбија или прихвата такав статус. Као и свака империја из прошлости, Америка има и своју мисију: мисију свеопште либерализације и демократизације (по америчком обрасцу). Другим речима, њена мисија је универзалистичка: **Америка тежи стварању једне униформне и либералне планете.**

У складу са либералним политичким традицијама, она је дуго одбијала да саму себе означи као империју. Британски историчар Нил Фергусон је Америку назвао „империјом која саму себе негира“; помало парадоксално, „Сједињене Државе су империја у сваком смислу те речи осим у једном, а то је да саме себе не препознају као такву“.

То постаје разумљиво ако имамо у виду њено либерално наслеђе и политичку историју те земље. Америчка револуција је претходила Француској и делимично јој послужила као узор. Америка је у потпуности либерална и буржоаска творевина, која је свој идентитет дефинисала супротстављајући се „тиранији“ – у почетку **Британској империји**, а затим и традиционалним европским монархијама, захтевајући не само да Америка припадне Американцима већ се и на тај начин еманципујући од своје европске отаџбине.

У круговима америчких конзервативаца од пре неког времена све чешће се користи термин „**benevolent empire**“ („**благоданаклоне**“ или „**добре империје**“, према изразу Роберта Кејгана). Моралност или беневољентност је особина која наводно америчку империју разликује од свих других у људској историји: „империја добра“ би требало да представља сушту супротност „империји зла“ (СССР у доба Регана). У очима америчких неоконзервативаца она најзад прераста у „постмодерни Рим“, као средиште света ка коме воде сви путеви, уколико у таквом свету уопште може постојати некакав центар.

О АУТОРУ

Борис Над, рођен у Винковцима, Славонија, 1966. године. Студирао у Загребу и Београду, дипломирао на Београдском универзитету. Од 1994. године објављује есеје и чланке у домаћој периодици (Правда, Економика, Јавност, Држава, Погледи). Прозу, поезију и есеје објављивао у Књижевној речи, Збиљи, Свескама, Савременику, Књижевним новинама, Српском листу, ЕВРОПИ нација, УНУС МУНДУСУ, Трагу, Зениту, Летопису Матице српске и Политици. Био је члан редакције Књижевне речи и редакције Зенита. Часопис УНУС МУНДУС (бр. 23-25, Ниш, Нишки културни центар, април 2007) штампао је тематски блок састављен од текстова аутора под насловом Нова Итака (Крај ноћи).

До сада је објавио следећа дела:

1. Време империја; 2. Гозба победника ; 3. Нова Итака;
4. Идеја центра 1; 5. Неми богови; 6. Идеја центра 2.

Извор: standard.rs